

“SİYASAL KÜLTÜR”ÜN KAVRAMLAŞTIRILMASINDA KARŞILAŞILAN BAZI GÜÇLÜKLER

Yrd.Doç.Dr. Şaban SİTEMBÖLÜKBAŞI*

Özet

“Siyasal kültür”ü kavram düzeyinde ele alan bu çalışma, onun siyaset bilimi terminolojisine dahil edilmesinde ve bilimsel araştırmalarda bir çalışma aleti olarak kullanılmasında ortaya çıkan sorunların tesbitini ve bu sorunların çözümüne ilişkin ileri sürülen tartışmaları irdelemektedir. Bu çerçevede siyasal kültürün kültürle ilişkisi, siyasal kültürün tanımında birleşilen ve ayrılan noktalar, siyasal kültürün siyaset bilimi terminolojisi içinde kullanılması veya tamamen terkedilmesi gerektiği konusundaki görüşler, siyasal kültür kavramını ideoloji ve kültür politikası kavramlarından ayıran yönler bu çalışmanın ana temalarını oluşturmaktadır.

Giriş

Siyasal kültür, yakın zamanlarda siyaset bilimi çalışmalarında sıkça kullanılan ve siyaset bilimi terminolojisine girmeye aday kavramlardan biridir. Çünkü o, 1940’lı yıllardan beri siyaset biliminde bir açıklama yöntemi olarak kullanılmaktadır. Gabriel Almond 1993 yılındaki bir yazısında siyasal kültürle ilgili ampirik ve teorik türde kırk kadar kitap, elli kadar makale ve değişik araştırmalarda binden fazla bahis olduğunu belirtmektedir.¹

* Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ Almond aynı yazısında siyasal kültür konusundaki tartışmalara katılan belli başlı yazarların ismini de vermektedir. Bunlar Samuel Beer, Samuel Barnes, Brian Barry, Max Kaase, Denis Kavanagh, Robert Lane, S. M. Lipset, Herbert Mc Closky, Robert Putnam, Lucian Pye, Carole Pateman, Irwin Scheuch, Robert Tucker, Aaron Wildavsky ve Stephen White olarak belirtilmektedir. Bkz. Gabriel A. ALMOND, “The Study of Political Culture in Germany”, Dirk Bergscholeser and Ralf Rytlewski (ed.), **Political Culture in Germany**, St Martin’s Press, New York, 1993, s. 14.

Hızlı bir değişime uğrayan ve bu nedenle toplumsal ve siyasal yapının yeniden biçimlendiği dünyamızda siyasal kültür pek çok ülkenin sorunlarının çözümünde bir anahtar kavram olarak görülmekte ve ona duyulan ihtiyaç artmaktadır. Siyasal kültür, toplumsal değişmeyi, sisteme yönelen desteği, bireylerin siyasal sistemle ilişki kurma biçimlerini anlamakta, siyasa yapma ve uygulama yollarını tespit etmekte yararlı sonuçlar vermiş bir kavramdır.²

Siyasal kültür konusunda yapılan ilk çalışmaların İkinci Dünya Savaşı öncesinde Batı Avrupa, özellikle de Batı Almanya hakkında olduğu görülürken, İkinci Dünya Savaşı sonrasında sanayileşmiş ülkelerle ilgili çalışmalara, başta Sovyetler Birliği olmak üzere sosyalist ülkeler hakkındaki araştırmalar eklenmiştir. Yakın zamanlarda ise gelişmekte olan ülkelerin hızlı bir değişim, kalkınma ve modernleşme programları ortaya oymaları, onların siyasal kültüre olan ilgilerinin artmasına neden olmuştur.³ Siyasal kültür kavramının içeriği ile ilgili sorunların temelinde bir ölçüde kültür kavramının müphem, değişken ve kompleks yapısı yatmaktadır. Bu nedenle, hakkında sayısız araştırma yapılmış olan kültüre kısaca değinelim.

1. Kültür

² İter TURAN, “Türkiye’de Siyasal Kültürün Oluşumu”, Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (ed.), **Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim**, Der Yayınları, İstanbul, (t.y), s. 439.

³ Sanayileşmiş ülkelerle ilgili siyasal kültür çalışmaları için Bkz. T. ADORNO, **The Authoritarian Personality**, Harper and Row, New York, 1950; Gabriel A. ALMOND-Sidney VERBA, **The Civic Culture**, New Jersey, 1963; Gabriel A. ALMOND-Sidney VERBA (ed.), **The Civic Culture Revisited**, Little Brown, Boston, 1980; Denis KAVANAGH, **Political Culture**, Macmillan, London, 1972; Ronald INGLEHART, **The Silent Revolution**, Princeton University Press, Princeton, 1969; H. Lasswell, **Psychopathology and Politics**, The Viking Press, New York, 1969; Sosyalist ülkelerle ilgili siyasal kültür çalışmaları için Bkz. R. A. BAUER, A. INKELES and C. KLUCKHOHN, **How the Soviet System Works: Cultural Psychological and Social Themes**, Mass., Cambridge, 1956; Archie BROWN and Jack GRAY (ed.), **Political Culture and Political Change in Communist States**, London, 1977; Robert C. TUCKER, “Culture Political Culture and Communist Society”, **Political Science Quarterly**, Vol. 88, No.2, June 1973; Stephen WHITE, **Political Culture and Soviet Politics**, Macmillan, London, 1979; Richard FAGAN, **The Transformation of Political Cultures in Cuba**, Stanford University Press, Stanford, 1969; Gelişmekte olan ülkelerle ilgili siyasal kültür çalışmaları için Bkz. Larry DIAMOND (ed.), **Political Culture and Democracy in Developing Countries**, Lynne Rienner, London, 1994; Lucian W. PYE, **The Dynamics of Chinese Politics**, Mass Delgeschlager, Gunn and Hain, Cambridge, 1981; Lucian W. PYE, **Asian Power and Politics: Cultural Dimensions of Authority**, Harvard University Press, 1985.

Kültürün 164 farklı tanımının yapılmış olması⁴ onun ne olduğu konusunda uzlaşma güçlüğüne olduğunu sergilemektedir. Onun bu kadar çok tanımına karşılık, bütün tanımları kapsayacak bir kuram veya model geliştirilememiştir. Çünkü kültürel fenomenin açıklaması olarak sağlanan nedensel ilişkiler mantıklı olabilmekle birlikte ispatlanabilir nitelikte değildir.⁵ Yapılabilecek her tanım eksik olacağına ve kültürü sadece belli bir açıdan değerlendireceğine göre burada onu anlamamıza yarayacak bazı özelliklerini belirlememiz daha doğru olur: Kültür bir üründür; insana özgüdür; nesilden nesile iletişim ve öğretmeyle geçer; bir toplumun ortak fikirlerini, kalıplarını ve değerlerini içerir; seçicidir; semboller üzerine kurulur; insanların davranışları ve kurumları üzerinde etki bırakır.⁶

Böylesine çok yönlü bir kavram topluma özgü pek çok şeyle olduğu gibi siyasetle de yakından bağlantılıdır. Siyasal kültür bu bağlantıyı kristalleştiren bir terimdir. Ancak bu noktada kültürü geniş bir halka, siyasal kültür de dahil kültürün diğer yönlerini bu geniş halka içinde birbirinden bağımsız halkalar şeklinde düşünmek, konuyu sadece basitçe algılama yönünden bir faydası olabilir. Gerçekte ise bu halkanın sınır çizgileri oldukça belirsiz, bulanık ve diğer halkalarla grift bir biçimde iç içe geçmiş olduğu gibi, daha da önemlisi, örneğin siyasal kültürün kendisi bile üst kültür halkasının sınırları dışına taşıyabilen bir içeriğe sahiptir.

2. Siyasal Kültür

Siyaset bilimine duyulan güvenin zirvesi olan 1960'larda siyasal kültür çalışmasının yeri, bugünkünün aksine, güvenli gözükmemektedir. Marksistler'e göre siyasal kültür bağımlı bir değişkendir, fakat diğerlerine göre o ciddi olarak bağımsız bir değişken olarak alındı. Sistem teorisyenleri ve işlevciler göre kültür bir toplumun siyasal çevresinin bir unsuru iken, idealistlere göre kültür siyasal pratiği anlamının ve onunla meşgul olmanın

⁴ 164 farklı kültür tanımının tesbitinin Kroeber ve Kluckhohn'a ait olduğu Tucker tarafından belirtilmektedir. Tucker'ın gönderme yaptığı kaynak A. L. KROEBER-Clyde KLUCKHOHN, **Culture, A Critical Review of Concepts and Definitions**, New York, (t.y), s. 14; Robert C. TUCKER, **Political Culture and Leadership in Soviet Russia**, New York, W. W. Norton and Company, 1975, s. 1.

⁵ A. G. MEYER, "Cultural Revolutions: The uses of the Concept of Culture in Comparative Communist Studies", **Studies in Comparative Communism**, 16 (1-2),s. 8.

⁶ Tucker, Berger ve Durkheim'in yaptığı tanımlardan derlenmiştir. Bkz. Robert C. Tucker, **Political Culture...**, s. 1; Arthur Asa BERGER, "Introduction", Arthur Asa BERGER (ed.), **Political Culture and Public Opinion**, New Jersey, Transaction Publishers, 1989, s. 2; Ahmet Taner KİŞLALI, **Siyaset Bilimi**, Ankara Üniversitesi Basım Yayın Yüksekokulu Ya. 9, Ankara, 1987, s. 95.

bir unsuru ve önşartıydı. Siyasal kültürün tanımları, teorileri, yöntemleri ve paradigmaları konusunda çok az bir görüş birliği vardır. Gerçekten de siyasal kültür kavramı ailesinin çok üyesi vardır, fakat çok azı ortak bir ismin ötesinde fazla bir şeyi paylaşır.⁷ Bununla birlikte siyasal kültür tümünden karanlık bir kavram değildir. Siyasal kültürün belli başlı özelliklerini burada aktarmak onu daha anlaşılır kılacaktır.

Siyasal kültür terimi sosyal süreçlerle yakından ilgilidir. O, ulusların ve toplumların belirli tarihi tecrübelerinin ürünüdür. Tarihi olarak şartlanmış, gelenekseldir ve bir mirastır. Bu yüzden ihtilal sonrası bir yönetimin siyaseti, olağanüstü bir biçimde aynı yerin ihtilal öncesi siyasetine benzeyebilmektedir. Çünkü ihtilalci siyasalar, halk içinde muhafazakar ve yeniden inşacı tutumlar tarafından engellenebilir veya etki edilebilir. Bu olağanüstü benzerlikler çoğunlukla siyasal kültürün süreklilik durumları olarak kabul edilir.⁸

Siyasal kültür bir dizi belirli inanç hareketleri olmaktan ziyade eyleme yönelik bir çerçeveyi ifade eder. O büyük ölçüde dünya hakkında konuşulmayan zanları içerir. Çoğu zaman ikincil önemi takdir edilmez. Siyasal kültürler uygun, mümkün, makul olmak bakımından birbirinden farklılaşmaktadır. Bazı şeyler yapılır, diğerleri toplumun kabul ettiği şeylerin ötesinde olduğu için bir kimse hiçbir zaman onları yapmayı düşünmez. Bir kültürün katılımcısı olabilmek için bir kimse sadece kabul edilebilir olanların sınırı içinde düşünmek zorundadır. Böylece siyasal kültür, hiç düşünülmemeleri dikkate almayacak, dolayısıyla bu yöndeki siyasal tercihleri ve siyasaları belirlemeyecektir. Elkins'dan aldığımız bir örnekle konuyu somutlaştıralım.⁹

Kanada'da adaylar seçimi kaybettiklerinde onlar bazı tercihlerle karşı karşıya kalırlar: Yeniden sayım istemek, sonucu kabul eden sinirli bir konuşma yapmak, en iyi kişinin kazandığını kabul etmek, tekrar aday olmak vs. Kanada'da yenilen hiçbir aday rakip bir kimseye suikast yapmayı düşünmez. Yenilen hükümetler de orduyu ve polisi hukuk dışı yollardan iktidarı ele geçirmeye davet etmez. Bununla birlikte bunlar, düşünülebilir, mantıklı ihtimallerdir ve bazı kültürlerde sık sık ortaya çıkan tercihlerdir.

⁷ John R. GIBBONS, "Contemporary Political Culture: an Introduction", John R. Gibbons (ed.), **Contemporary Political Culture**, Sage Publication Ltd., London, 1989, s. 2.

⁸ John MİLLER, "Political Culture: Some Perennial Questions Reopened", Archie Brown (ed.), **Political Culture and Communist Studies**, Oxford, 1984, s. 47.

⁹ David J. ELKİNS, **Manipulation and Consent**, University of British Columbia, 1993, s. 123.

Önceki ihtimallerin ortaya çıkması ve sonrakilerin akla bile gelmemesi gerçeği Kanada ve İngiliz Kolombiyası'nın siyasal kültürünün doğasını yansıtmaktadır.

Yukarıdaki örnek, bir toplumda belli bir siyasal kültürün olduğunu, bireylerin de bu siyasal kültürün sınırları içinde hareket ettiğini betimlemektedir. Bu durumda siyasal partilerin ortak bir siyasal kültürü paylaştıklarını kabul etmek, siyasa konusunda anlaşmazlıkların ve acı rekabetlerin olduğu gerçeğini dışlamaz mı? Elkins bu soruya siyasal görüşlerdeki farklılıkların kabul edilebilir sınırlar içindeki alternatifler arasından tercihlerden kaynaklanan farklılıklar olabileceğini söylemekte ve kurgusal bir örnekle konuyu açıklamaktadır:¹⁰

Farzedelim ki Avrupa'dan (veya Mars'tan) bir misafir, İngiliz Kolombiyası hükümetinin şunları yaptığını öğrendi: 1-Bir özel sektör sahibinden demiryolu satın aldı ve onu yetmiş yıl zararına çalıştırdı. 2-Dünyanın en büyük feribot sistemini millileştirdi. 3-Elektriği kamulaştırdı... Böyle bir Avrupalı ziyaretçi İngiliz Kolombiyası'nın uzun süre militan bir sosyalist veya sosyal demokrat bir parti tarafından yönetilmiş olduğu sonucuna varacaktı. Mars'tan gelen ziyaretçi böyle bir sonuca hemen ulaşmayacaktı, çünkü sosyalizm, millileştirme ve özel sektör kavramları siyasal kültürü tanımlamaya yardım eden söylemin geleneği içinde vardır. Marslı'nın Kanadalı ve Avrupalı'dan daha farklı varsayımları olurdu ve şaşırmadan önce pek çok şeyi öğrenmesi gerekirdi.

Bir ülkenin insanların yöneldiği ilgi alanları, başka ülkelerdeki ilgi alanlarından çok farklıdır. Türkiye'de laiklik, Cumhuriyet'in kuruluşundan beri siyaset gündeminin ön sıralarında yer alırken, İngiltere'de neredeyse kavram düzeyinde dahi tanınmaz. Sebep, etki veya karşılıklı destek olarak konular, kültürler ve ideolojiler birbiriyle ilişkili olduğu ölçüde bu karşılıklı bağımlılık, çeşitli konular etrafında toplanan grupların ortak görüşleri için bir dayanak sağlayabilir. Çünkü insanlar sorunlarını realist bir şekilde tanımlar ve onlarla ilgilenirler. Onlar kendi hayatlarına, bölgelerine ve uluslarına özgü sorunlar hakkında ümitlerini ve korkularını ifade ederler.¹¹

Pratik sorunların çözümünde siyasal kültüre duyulan ihtiyacın artmasına karşılık, bu kavramın teorik çerçevesini çizme arayışı, onun tanım ve analizini yapmaya çalışan araştırmaların karşılaştığı önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavrama karşı zaman zaman ortaya çıkan

¹⁰ ELKİNS, s. 142.

¹¹ ELKİNS, s. 142.

muhalefete rağmen, onun özellikle birçok alan çalışmasında işlevsel oluşu, siyasal kültüre olan ilginin artarak devam etmesine imkan vermektedir. Bununla birlikte kavramı daha kullanılabilir ve yararlı hale getirmenin yolu büyük ölçüde onun içeriği ile ilgili çelişkilerin çözülmesinden geçmektedir. Kültürün tanımında karşılaşılan sorunların yansımalarını önemli ölçüde siyasal kültürün tanımında da bulmak mümkündür. Kavramın müphem bir içeriğe ve değişik boyutlara sahip olması onunla ilgili tanımların çeşitlenmesine ve çoğalmasına neden olmuştur. Ancak bunun da ötesinde kavramı bilimsel bir temel üzerine oturtma çabaları, klasik tanımların terkedilerek, onu siyaset biliminde bir çalışma aleti olmasına imkan verecek yeni tanımların üretilmesini teşvik etmektedir. Siyasal kültür üzerinde ortaya çıkan farklı görüşlere geçmeden önce, onun tanımı konusunda büyük ölçüde görüş birliğine varılan ortak noktaların neler olduğunu tesbit edelim.

3.Siyasal Kültürün Tanımında Birleşilen Noktalar

Berger'in yaptığı tanım, pek çok tanımın ortak yönünü vurgulamaktadır. Buna göre siyasal kültür, herhangi bir toplumun siyasal düzenini şekillendirmede rol oynayan inançlar, değerler ve tutumların oluşturduğu bütündür.¹² Brown ve Gray de benzer bir tanım yaparak siyasal kültürü tarihin ve siyasetin subjektif algılanışı, temel inançlar ve değerler, siyasal bilgi ve beklentiler anlamında kullanmaktadır.¹³ Almond ve Verba'nın tanımı da bu tanımlara oldukça yaklaşmaktadır: Onlara göre siyasal kültür, "siyasal tutumların, duyguların, bilgi ve becerilerin toplum içinde belirli bir biçimde dağılımı", "siyasal yönelimler, sisteme yönelik tutumlar"dır. Bu yönelimler üç çeşit olabilmektedir: Bilişsel, duygusal ve yorumsal (değerler)dir.¹⁴ Larry Diamond'ın siyasal kültür tanımı da siyasal sistemle ilgili ve kişinin o sistem içindeki rolü hakkında insanlara egemen olan *inançlar, tutumlar, idealler, duygular* ve *değerlendirmelerin* altını çizmektedir.¹⁵

Yukarıdaki tanımlardan da görülebileceği gibi, tanımların çoğu siyasal kültürün "siyasetle ilgili", "subjektif yönelimler" olduğu noktasında

¹² BERGER, s. 2.

¹³ Archie BROWN-Jack GRAY (eds.), **Political Culture and Political Change in Communist States**, Macmillan, London, 1977, s. 1.

¹⁴ Gabriel ALMOND-Sidney VERBA, **The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations**, Princeton University Press, Princeton, 1963, s. 13.

¹⁵ Larry DIAMOND, "Introduction: Political Culture and Democracy", Larry Diamond (ed.), **Political Culture and Democracy in Developing Countries**, Lynne Rienner Publishers, London, 1994, s. 7.

birleşmektedirler. Subjektif yönelimler, toplumdaki bireylerin sahip olduğu inançlar, değerler, tutumlar, algılar, beklentiler, duygular, bilgiler, idealler ve duygular gibi zihinsel durumlardır. Ancak tanımlar, bu subjektif yönelimlerin siyasetteki işlevinin ne olduğu konusunda değişik görüşler ileri sürmektedirler.

4. Siyasal Kültür Konusundaki Görüş Ayrılıkları

Siyasal kültür kavramının tanımında genellikle görüş birliğine varılan bu noktaların yanında önemli bazı görüş ayrılıklarının da olduğu göze çarpan bir özelliktir. Bu görüş ayrılıklarının merkezinde, davranışın siyasal kültür içinde sayılıp sayılmaması, siyasal kültürün, kültürü aşan bağımsız bir alana sahip olup olmaması, siyasal kültürün siyaset bilimi terminolojisi içinde kullanılıp kullanılmaması gibi tartışmalar yer almaktadır.

4.1. Davranış Konusunda Beliren Görüş Ayrılıkları

Siyasal kültürü tanımlamakta karşılaşılan en önemli sorunlardan biri şudur: Bu kavram sadece zihni alanla mı sınırlandırılmalı yoksa davranışlar da onun kapsamına alınmalı mıdır? Gerçekte bu sorun, kültürün tanımı üzerine yapılan tartışmaların siyasal kültür kavramına yansımalarıdır. Kültürü toplumsal olarak öğrenilen ve toplumun yaşam biçiminin aktarıldığı bir kavram olarak gören birçok antropolog, onun psikolojik olduğu kadar davranışsal öğeleri de içerdiğini ileri sürmektedirler.¹⁶

Tartışmayı somutlaştırmak için Fagen şöyle bir örnek getirir. Belli bir ülkede insanlar vergi vermenin yurttaşlık görevi olduğunu bilmekte ve bunun doğru bir davranış olduğunu düşünmektedirler (subjektif öge). Bununla birlikte bu insanların çoğu alışkanlıkları gereği vergi beyanlarında dürüst davranmamaktadırlar (davranışsal öge).¹⁷ Siyasal kültür kavramı açısından ortaya çıkan sorun şudur: Vergi vermenin doğru bir davranış olduğuyla ilgili topluma egemen olan düşüncenin, siyasal kültürün bilişsel yönüyle bağlantılı bir ögesi olarak bu kavramın kapsamı içinde değerlendirilmesi gerektiği konusunda tereddüt yoktur. Bununla birlikte vergi vermeme alışkanlığı davranışını siyasal kültür içinde düşünmek, terimin tutarlılığı ve açıklığıyla ilgili bazı sorunlar doğurmaktadır. Öncelikle kavram içinde birbiriyle çelişen iki farklı durumun bulunması sözkonusu olacaktır. Bu çelişkiyi Fagen'in örneğine uyarlayacak olursak, vergi verme konusunda

¹⁶ TUCKER, *Political Culture...*, s. 3.

¹⁷ Richard R. FAGEN, *The Transformation of Political Culture in Cuba*, Stanford University Press, Stanford, 1969, s. 5-6.

söz konusu toplumun siyasal kültürü, vergi vermenin bir yurttaşlık görevi olduğu yolundaki inanç mı, yoksa vergi vermeme alışkanlığıyla ilgili davranış mı olacaktır? Her ikisini de kavramın kapsamı içinde düşündüğümüzde onun iç çelişkisi ve tutarsızlığını da kabul etmiş olacağız.

Davranışı siyasal kültür tanımının dışında bırakan psikolojik tanım taraftarlarından bazıları, davranışın siyasal kültüre dahil edilmesi halinde kavramı açıklama teşebbüsünün bundan zarar göreceğini ileri sürmektedirler. Örneğin bu durumda hiçbir açıklama getirilmeden bir toplum hakkında önemli sorular ortaya koymanın faydası ne olacaktır.¹⁸ Diğer bir kısım siyaset bilimci de, tıpkı kültürün alanından kanunlar ve resmi kurumlarla birlikte, aynı zamanda davranış kalıplarını da tecrit eden yaklaşımda olduğu gibi siyasal kültürün alanından da davranışı çıkartarak aktörlerin bilişsel dünyasıyla olaylar ve işlemlerin alanı arasında analitik bir ayırım yapmayı hedeflemektedirler.¹⁹ Almond bu ayırımın sağlayacağı bir diğer yararın da, kavramın psikolojik boyutuyla davranışsal boyutu arasındaki ilişkilerin gerçekte neler olduğunu belirlememize imkan vermesi olduğunu söylemektedir. Ona göre bu ikisini ayırmamak ise siyasal düşünce ve siyasal eylem arasındaki ilişkinin karmaşıklığını keşfetmemizi engelleyecektir.²⁰

Siyasal kültür konusunda kapsamlı birçok çalışma yapan Verba, davranışın siyasal kültür tanımı içine alınmasının yaratacağı güçlükleri düşünerek onu dışarıda bırakan bir tanım benimsemektedir: “Bir toplumun siyasal kültürü, inançlar sistemini, ifadesel sembolleri ve siyasal eylemin ortaya çıktığı durumu tanımlayan değerleri içermektedir. Siyasal kültür siyasete subjektif yönelim sağlamaktadır.” Almond ve Verba’nın yaptığı ve beş ülkeyi siyasal kültürleri bakımından inceleyen karşılaştırmalı klasik bir çalışma benzer analitik bir çerçeve benimsemişti. Yazarlar kültürü, onun pek çok anlamından sadece birinde kullandılar: “Sosyal nesnelere karşı psikolojik yönelim.” Siyasal kültür kavramının böylesine sınırlı bir anlamını kullanılır hale getirmek konusunda en çok uğraşanlar Archie Brown ve Jack Gray’dır. Yedi sosyalist devleti karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışmalarında onlar, sosyalist siyasal kültürünü temel inanç ve değerler, kimlik tanımlama ve sadakat, siyasal bilgi ve beklentiler ve siyasete yönelim anlamında görmektedirler. Subjektif (psikolojik) yönelimlerin objektif (davranışsal) yönelimlerden ayrı tutulduğu sosyalist devletlerle ilgili sözkonusu çalışma,

¹⁸ TUCKER, *Political Culture...*, s. 5

¹⁹ Archie BROWN, “Conclusions”, Archie Brown (ed.), *Political Culture and Communist Studies*, Oxford, 1984, s. 154.

²⁰ ALMOND, “The Study of ...”, s. 16.

bu iki yönelim arasındaki etkileşimi ortaya koyan bir sonuca ulaşmıştır: “Ulusal siyasal kültürdeki farklılıklar, siyasal davranıştaki farklılaşmalarda önemli bir rol oynamaktadır.”²¹

Davranışı siyasal kültürün dışında bırakan yaygın tanımlarından biri de, “nesnel siyasal gerçekliğin öznel algılanışı”dır. Ancak bu tanım Lowell Dittmer’in de haklı olarak belirttiği gibi siyasal kültürün siyasal yapı ve siyasal toplumsallaşmadan devamlı etkilenen onlardan ayrılamayan karmaşık bir mefhum olduğu gerçeğini gözardı etmektedir.²²

Davranışı siyasal kültür tanımından çıkarmayı teklif edenlerin yanında Richard Fagen, Robert Tucker, Stephen White ve sosyalist ülkeler üzerine çalışan diğer bazı araştırmacılar, siyasal tutumları davranıştan ayırmanın kabul edilemez olduğunu ileri sürerler. Onlara göre siyasal kültür kavramını psikolojik yönüyle sınırlamak onun köklü bir şekilde öznelleştirilmesine yol açar. Böyle bir ayırım siyasal kültür kavramına muhafazakar bir eğilim verir ve tutumların yapısal değişim sonucunda değişebileceğini kabul etmez.²³ Fagen, sadece subjektif yönelimler üzerine odaklaşmanın bir toplumda belli siyasal kurumların niçin işlediğini veya işlemediğini incelemek ve açıklamak bakımından yararlı olduğunu belirtir. Ancak bu yaklaşım, kurumların kendi transformasyonunu incelemede kullanıldığında önemli bir sonuca ulaşamayacağını savunur. Üstelik Fagen, sosyalist ülkeler gibi planlı siyasal bir değişime uğrayan bir toplumda yönetici elitin vatandaşlarının sadece bilişsel yönünü değil aynı zamanda davranışlarını da değiştirmeye çalıştığını vurgular. Başarılı bir ihtilalden bir süre sonra bile Küba’nın yeni siyasal kültürü içselleşmiş ve derin bir şekilde kök salmış değer ve davranış kalıplarından ziyade hala ihtilalci çevre tarafından ayakta duruyor izlenimi vermektedir.²⁴ Köklü bir siyasal transformasyonun uzun bir zaman alacağı düşünüldüğünde, bir ülkenin belli bir zamandaki psikolojik profilinin uzun bir sürecin açıklamasına kafi gelmeyeceği görülecektir. Tucker, Fagen’le aynı yaklaşımı benimseyerek, davranışsal yaklaşımın inançları eylemlerle karıştırması ve bu sayede ideal kültür kalıplarını gerçeklerinden ayırması açısından artı değere sahip olduğunu ileri sürer.²⁵

²¹ BROWN -GRAY, s. 253.

²² Aktaran ALMOND, “The Study of...”, s. 24.

²³ ALMOND, “The Study of...”, s. 16.

²⁴ FAGAN, s. 5-6.

²⁵ Robert C. TUCKER, “Culture, Political Culture and Communist Society”, **Political Science Quarterly**, 88, No.2(June 1973), s. 182.

Siyasal kültürün yaygın olarak anahtar bir kavram bir çalışma aleti olarak kullanıldığı sosyalist ülkelerli ilgili çalışmalarda araştırmacılar, genellikle subjektif öğeler gibi davranışsal öğeleri de kavramın içine alınmasından yana tutum takınmaktadırlar. Çekoslavakya hakkındaki çalışmasında David Paul, siyasal kültürü, “bir toplumun siyasetinin altında yatan değerler ve semboller, tutumsal ve davranışsal kalıpların kompozisyonu” olarak tanımlarken²⁶, Sovyetler Birliği üzerinde yaptığı çalışmada Stephen White “siyasal kültür, içinde siyasal sistemin yer aldığı tutumsal ve davranışsal bir matris olarak tanımlanabilir” demektedir.²⁷

Benzer bir görüş de Ebel, Taras ve Cochrane tarafından ortaya konulmaktadır. Onların ifadesiyle “siyasal kültür yaklaşımının olumsuzluklarını minimum düzeye indirmek için yapılacak bir tanım, toplumun düşüncesi ve davranışını siyasal arenada beraberce içermelidir.”²⁸ Davranışı tecrit eden diğer görüşlerden ayrı olarak böylesine kapsamlı bir yaklaşım, bu üç araştırmacının kültürle dış politika arasındaki bağlantıyı değerlendirme ihtiyacı dikkate alındığında haklı gibi gözüküyor. Onlar, “eğer açıklayıcı bir güce sahip olacaksa siyasal kültür bizim analitik çerçevemiz içinde dardan ziyade geniş kapsamlı milli kültürle ilgili değişkenler dizisi içermelidir” diyorlar. Onlara göre böyle bir değişkenler dizisi, çözmeye çalıştıkları makro soruna da uygun düşmektedir. Bu sorun, ulusal kültürün belirli bir devletin uluslararası siyasal sistemdeki davranışına nasıl etki ettiği. Onlara göre, üstelik bir yanda tutumlar ve değerler, diğer yanda davranış arasındaki ayırım karanlıktır ve örtüşebilir.²⁹

Yukarıda ifade edilen gerekçelerle davranış siyasal kültür kavramının kapsamına dahil eden araştırmacılar, böyle bir yaklaşımın doğurduğu iç çelişkileri gidermek için formüller aramışlardır. Bu konuda da kültürün iç çelişkisini gidermek için başvurulan “gerçek kültür” ve “ideal kültür” ayırımını³⁰ siyasal kültüre uyarlamışlardır. Diğer bir deyişle siyasal kültürü “gerçek siyasal kültür” ve “ideal siyasal kültür” şeklinde

²⁶ David W PAUL, **The Cultural Limits of Revolutionary Politics: Change and Continuity in Socialist Czechoslovakia**, East European Quarterly, Boulder, CO., 1979, s. 3.

²⁷ Stephen WHITE, **Political Culture and Soviet Politics**, Macmillan, London, 1979, s.1.

²⁸ Roland H. EBEL, Raymond TARAS, James D. COCHRANE, **Political Culture and Foreign Policy in Latin America**, State University of New York, New York, 1991, s. 9.

²⁹ EBEL, TARAS, COCHRANE, s. 9.

³⁰ Tucker bu sınıflamanın, antropologların yaptığı kültür normları ve kültür davranış ayırımından esinlendiğini ve Ralph Linton'a ait olduğunu belirtir. TUCKER, **Political Culture...**, s. 3-4.

sınıflandırarak, subjektif ögeleri ideal, davranışları da gerçek siyasal kültür kavramı içine yerleştirmişlerdir.³¹ Bu ayırımı Fagen'in örneğine tekrar uyarlayacak olursak, bir toplumda yaşayan insanların vergi vermenin yurttaşlık görevi olduğu yolundaki düşünceleri ideal siyasal kültür, gene aynı insanların alışkanlıkları gereği vergi kaçırmaları ise gerçek siyasal kültür kalıbı içinde düşünülebilir. Bu yorum sayesinde hem davranışın siyasal kültürün dışında tutulmasının sebep olacağı sakıncalara giderilmiş, hem de kavramın kendi içindeki tutarsızlıkları bir ölçüde telafi edilmiş olmaktadır.

4.2. Siyasal Kültürün Kültürden Bağımsızlığı Konusundaki Görüş Ayrılıkları

Siyasal kültür konusunda yapılan tartışmalardan birisi de, onun kültürden bağımsız kendisine ait bir alanı olup olmadığı sorusudur. Siyasal kültür bazı araştırmacılara göre kültürün kapsamı içinde bir alan olarak düşünülmektedir. Bunun doğal sonucu olarak da siyasal kültür büyük ölçüde kültür tarafından yönlendirilecek ve biçimlendirilecektir. Demokratik bir kültürün insanlara egemen olduğu toplumlarda demokratik bir siyasal sistemi oturtmak oldukça kolay, otoriter bir kültürün yaygın olduğu toplumlarda ise demokratik bir sistemi kurmak zor, otoriter bir sistemi kurmak ise kolay olacağı düşünülebilir. Bu örnekler siyasal yapının siyasal kültür tarafından, siyasal kültürün de kültür tarafından belirlendiği varsayımına dayanır. Aynı ilişki dizisinin bir diğer anlamı, siyasal yapıya şekil veren faktörün kültür olduğudur. Böyle bir nedensel ilişkinin belli zamanlarda belli toplumlarda, özellikle de devletin “seyirci” rolünde olduğu 20. yüzyıl öncesi devletler ve 20. yüzyıldaki bütün devletlerde bir ölçüde var olduğunu söylemek mümkündür. Devletin “müdahaleci” konuma geçtiği 20. yüzyılda, özellikle kalkınma çabası içinde olan ülkelerde siyaset yoluyla kültürü değiştirerek onu toplumun kalkınma ve gelişmesine daha uygun bir niteliğe kavuşturmak sıkça başvurulan bir yöntem olmuştur. İşte bu noktada, kültürün siyaseti belirlediği yolundaki nedensellik ilişkisi, siyasetin kültürü belirlemesi şekline dönüştüğü görülmektedir. Diğer bir deyişle siyaset kültürden bağımsız olarak düşünülebilmektedir. Bu yaklaşımın öncülerinden Almond'a göre siyasal kültür, toplumun siyasal eyleme ilişkin yönelimlerinin modeli olarak kültürün ayrı bir alanıydı ve belli bir otonomisi vardı.³² Otonomi sahibi bir siyasal kültür düşüncesini ortaya çıkaran başka bir gelişmeye de Louis Dumont temas etmektedir. Dumont, dinin, ekonominin, siyasetin sanatın ve hayatın

³¹ TUCKER, *Political Culture...*, s. 4.

³² Tucker Almond'un bu görüşte olduğu kanaatine, onunla yaptığı özel bir mülakat vasıtasıyla ulaştığını belirtir. TUCKER, *Political Culture...*, s. 10.

diğer alanlarının görece kendilerine özgü içerikler kazanarak ve toplumda bağımsız alanlar olarak ortaya çıkmalarının Batı'da kültürün gelişiminin bir özelliği olduğunu savunur. O, siyasetin, dinin, ahlakın ve diğer alanların kaynaştığı ve birbirine etki ettiği tek bir kültürden sapmanın örneği olarak Batı'da siyasal kurumların ve düşüncelerin bağımsız bir dünyasının ortaya çıktığını gösterir. Ona göre siyasal kültürün bağımsızlığı fikri, Batı kültürüne özgü ideolojik bir kavramdır.³³

Siyaset ve kültürün ayrı alanlar olarak geliştiği modern Batı dünyasından farklı olarak Bizans, İslam ve Ortaçağ Hıristiyanlığı gibi din devleti kültürlerinde din ve siyaset birbirlerini köklü bir şekilde etkilemişlerdir. Bu toplumlarda din ve siyaset, bu etkileşimin sonucu olarak birbirlerine oldukça yakın hatta içiçe alanlar olarak geliştiler. Siyaset ve kültürün böylesine içiçe olduğu olgunun yakın dönemlerdeki örneğini komünist partisinin egemen olduğu devletlerde görmekteyiz. Komünist parti devletlerinin kendi içeriklerinde ve kurumsal yapılanmalarında klasik din devletini andırdığı görülür.³⁴ Buna göre modern Batı devletlerinde görülen siyasetin kültürden bağımsızlığı olgusu, kültürel evrimin siyasetin çok önemli bir konusu olduğu komünist parti devletlerine de yabancıdır.

Yukarıdaki görüşleri özetleyecek olursak, otonomi sahibi bir siyasal kültür olgusu, sadece modern Batı toplumlarına özgü, bunun dışında ise oldukça az rastlanan bir durumdur.

Farklı bir görüş de Phillip Daniels tarafından ortaya atılmıştır. Siyasal kültürün davranışları ürettiği yolundaki yaygın görüşün tersine olarak o, siyasal kültürlerin bağımsız olarak belirlenmeyip insan faaliyetlerinin ürünü olarak ortaya çıktıklarını ileri sürer. Daniels bu görüşüne temel olarak, İngiltere'de Muhafazakar Parti üzerine yaptığı araştırmanın bulgularını getirir. Yaptığı araştırmada o, Muhafazakar Parti'nin Thatcher döneminde bir dizi yeni davranış kalıpları, değer sistemleri ve siyasal tutumları zaman içinde getirdiğini ortaya koymuştu. Vergi sisteminde, genişleyen ev ve hisse sahipliğinde, özel eğitim ve sağlığa geçişteki değişiklikler yoluyla bireylerin davranışları değiştirilirken, buna kazanç elde etmeyi, maddi mülkiyeti, kar ve çabayı artırmayı oldukça önemli gören "teşebbüs kültürü"nü yaratılması ve artırılması eklenmişti. Böylece toplumsal siyasa alanında alternatif bir bağımsızlık kültürünün yeniden yaratıldığı görülmekteydi. Hem eğitimi hem

³³ Louis DUMONT, "Religion, Politics and Society in the Individualistic Universe", **Proceedings of the Royal Anthropological Institute**, London, 1971, s. 31-32.

³⁴ TUCKER, **Political Culture...**, s. 6.

de propagandayı kullanarak Thatcher hükümetinin sosyal ve ekonomik siyasaları, tutumları, değerleri ve davranışları yeni bir biçime sokmayı amaçlamaktaydı. İngiltere örneğinin de gösterdiği gibi siyasal kültür, davranışları bağımsız olarak belirlemekten çok bizzat kendisi davranışlardan etkilenen bağımlı bir değişkendi.³⁵

4.3. Siyasal Kültürün Terkedilmesi Gerektiği Konusundaki Görüşler

Siyasal kültürün siyaset bilimi terminolojisi içinde yer alıp almaması da bu konu hakkında yapılan tartışmalar arasındadır. Siyasal kültür üzerinde çalışma yapan çoğu araştırmacı, kavramın en azından bazı açılardan yararlarına dikkat çekerek, onu kullanılabilir hale getirmek için çaba sarfetmişlerdir. Diğer yandan daha az sayıda bazı araştırmacılar da, tutarsız ve müphem bir kavrama siyaset bilimi terminolojisi içinde yer vermenin oldukça zor olduğunu belirtmişlerdir. Kavramın hiçbir soru üretmediği ileri sürülmüş, açıklama gücü sorgulanmıştır. Bu görüşün uç temsilcilerinden Mary Mc Auley ve John Miller, kavramın objektif ve subjektif yönleri arasındaki çelişkileri yanında onun subjektif tanımının bile önemli farklılıkları birbirine karıştırdığını bu yüzden terimi tamamen kullanmaktan kaçınmak gerektiğini savunmuştur.³⁶

Siyasal kültür teriminin kötü seçildiği ve karışıklığa neden olduğu suçlamasının bazı gerekçeleri vardı. Bunlardan birincisi, kavramın araştırmaya yöneltici nitelikte olmadığı, hiçbir soru getirmediği ve hiçbir varsayım üretmediği iddiasıydı. İkincisi, bir kavramın etiket olabilmesi için iki özelliğinin olması ve bu özelliklerin siyasal kültür kavramında bulunmadığı düşüncesi idi. Bu özelliklerden biri o, diğer kavramlardan belirgin bir şekilde ayırdedilebilmelidir. Yani halk arasında siyasal kültür, bir

³⁵ Aktaran GIBBONS, s. 22. İngiltere’de Thatcher hükümetinin yaratmayı başardığı yeni kültürün bir benzerini Türkiye’de 1980’li yıllarda Turgut Özal oluşturmaya çalıştı. Kemalist reformların gerçekleştirmeye çalıştığı yeni devletin hizmetinde itaatkar yeni bir Türk yaratma teşebbüsüne karşılık Özal hükümetleri devleti kendi içinde bir değer olarak görmekten vazgeçip onu müteşebbis bireylerin denetimi altına alınması gereken teknik bir aygıt olarak kavramalarını sağlamaya çalıştı. Bunun yanında devleti küçültme, bürokrasinin azaltılması ve özerk bir sivil toplumun Türkiye’de yerleştirilmesi amacıyla kitleleri siyasal söylemleriyle bu yönde eğitmek ve Türk siyasal kültürünü yeni bir kalıba sokmak onun yapmayı düşündüğü reformlar arasındaydı. Levent KÖKER, “Kimlik Meşruluk ve Demokrasi”, Türkiye’de Yeni Muhafazakar Kültür Politikasının Eleştirisi”, Ergün ÖZBUDUN, Ersin KALAYCIOĞLU, Levent KÖKER, **Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür**, Türk Demokrasi Vakfı, Ankara, 1995, s. 80-81.

³⁶ Aktaran BROWN, s. 150.

başka deyişle siyasal değerler, inançlar ve anlayışlar açık ve nisbeten sağlam bir şekilde teşhis edilebilmelidir.³⁷ Diğeri ise, diğerkavramlarla kıyaslandığında ayırddedici özellikleri bakımından içindeki farklılıklar çok az olmalıdır. Mc Auley'e göre siyasal kültürün göresel iç homojenliği tatmin edici değil ve bu yüzden siyasal kültür terimi araştırmannın ilerlemesine engel teşkil edebilir. Açık bir etiketi hakedecek ölçüde bir homojenliğe sahip olmadığı için o, siyasal kültür terimini terketmek ve aynı "totalitarizm" kavramında olduğu gibi yerine birkaç alt terim koymak gerektiğini öne savunur.³⁸

5. Siyasal Kültürle Yakından İlgili Kavramlar

5.1. Siyasal Kültür ve İdeoloji

Siyasal kültür ve onunla yakından ilişkili bir kavram olan ideoloji arasındaki farklılıkların neler olduğunu tespit etmek, terimin kavramlaştırılmasına katkıda bulunacaktır. Kültür çocukluk döneminden beri içselleşen tutumlar, değerler, inançlar gibi bir toplumun çok daha derinde iz bırakan kalıplarına işaret eder. O çok daha köklü ve uzun bir süreç içinde oluştuğu için değışime karşı daha dirençlidir, çok yavaş değışir ve uzun süre devam eder.³⁹ Buna karşılık ideoloji, bir bireyin veya grubun olgun ve mantıklı düşünmesi sonucu ulaştığı fikir ve düşüncelerdir. Bu yüzden ideoloji kültüre göre daha az kalıcıdır ancak daha akılcıdır. Toplumsal sorunların çözümüne cevap olarak üretilen idolojiler, bu sorunların değışmesiyle ya tamamen yok olur veya içerikleri değıştirilir. İdeolojinin bilinçli olmasına karşılık kültür bilinçli veya bilinçsiz geniş bir toplumsal ve fiziki çevre tarafından oluşturulur. Siyasal kültürle ideoloji arasında karşılıklı bir etkileşim olmasına karşılık, siyasal kültürün ideoloji üzerindeki etkisi daha baskın ve daha belirleyicidir. Örneğin 19. Yüzyılın Latin Amerikası'nda liberaller ve muhafazakarlar siyasal ideolojiyle ilgili pek çok konuda görüş farklılığına sahipti. Ancak her iki grubun liderlik modelinin "caudillo" olduğu görüldü. Özellikle liberallerin durumunda, onların güçlü bir kişisel yönetime karşı kültürel yönelimleri, Cumhuriyet'in siyasal kurumlarına olan ideolojik bağlılıklarından çok daha ileri boyuttaydı.

İdeoloji, özelliğine bağlı olarak bir ulusun veya bölgenin siyasal kültürüne katkıda bulunabilir ve kültürel bir modele destek verebilir. Aynı şekilde birbiriyle yarışan ideolojiler, bir ulusun içindeki siyasal alt

³⁷ DIAMOND, s. 1.

³⁸ MILLER, s. 46.

³⁹ EBEL, TARAS, COCHRANE, s. 9.

kültürlerin oluşmalarına veya güçlenmelerine hizmet edebilir.⁴⁰ Bununla birlikte bir ideoloji, toplumun kültürüyle çelişki halinde olabilir ve onu değiştirmeye çalışabilir. Böyle bir durumda ideolojinin başarı şansı yok denecek kadar az olacaktır. İdeolojinin başarılı olabilmesi için toplumun kültürünü, toplumun tahammül edeceği sınırlar içinde değiştirmeyi amaçlaması ve kendisinin de belli ölçüde değiştirmeye çalıştığı kültürden destek alması gerekir. Türkiye, Rusya, Çin vb. ülkelerde yapılan kültür devrimleri, bu bakımdan oldukça aydınlatıcıdır. Kültür devrimlerini başarıyla gerçekleştiren yöneticiler, bir yandan kültürün topluma zararlı olduğunu düşündükleri yönlerini değiştirmeye çalışırken, diğer yandan toplumun kültürünün temel değerlerini incitmeye özen göstererek o değerlere bağlı olduklarını her fırsatta ifade etmişlerdir.⁴¹

5.2.Siyasal Kültür ve Kültür Politikası

Siyasal kültürü çağrıştıran bir diğer kavram da kültür politikasıdır. Siyasal kültüre yakınlığı açısından ve dolayısıyla siyasal kültürün çizgilerinin netleştirilmesi açısından kültür politikası da, en azından kısaca, gözden geçirilmesi gereken bir kavramdır. Kültür politikası ifadesi, alınan kararların ve uygulanan siyasaların yerleşik kültürel değerlere göre belirlenmesi anlamına gelir. Buna göre kültür politikası, siyasal kültürün kapsamı içinde, onun tarafından yönlendirildiği biçiminde düşünülmektedir. Ancak Altındal'ın da haklı olarak vurguladığı gibi “kapitalist üretim tarzının egemen olduğu ve emperyalizm aşamasına ulaşmış ülkelerde kültür kendi başına siyasetin belirleyicisi olamaz”. Diğer bir deyişle aslında kültür politikalarıyla topluma aşılacak çoğunlukla tek yönlü bir egemen sınıfın kültürüdür.⁴² Buna göre kültür politikası, egemen sınıfın bir çıkar politikası olarak özellikle sanayileşmiş ülkelerde siyasal kültür tarafından belirlenmemekte, tam tersine pek çok durumda onu belirlemektedir.

Sonuç

Siyasal kültür kavramının bir araştırma aleti olarak son yıllarda çokça kullanılması, onunla ilgili kavramsal sorunları da beraberinde getirmiştir. Araştırmamızın sonuçları, siyasal kültür kavramının en önemli sorunlarından birinin, onun içeriği ile ilgili olduğunu ortaya koymaktadır.

⁴⁰ EBEL, TARAS, COCHRANE, s. 10.

⁴¹ Türkiye'de Cumhuriyet reformcularının dini değerlere bağlı olduklarını, yaptıklarının ise hurafelerle mücadele olduğunu ifade etmeleri, kültüre dayanarak kültürün gelişmeye engel olarak gördükleri belirli yönlerini değiştirme çabasının tipik bir örneğidir.

⁴² Aytunç ALTINDAL, *Siyasal Kültür ve Yöntem*, 1982, İstanbul, s. 156-157.

Kavramın yaygın kullanımında birçok paradoksu içinde taşıması, onun bilimsel amaçla kullanılmasına engel teşkil etmektedir. Bu yüzden ona tutarlı ve bilimsel olarak faydalı olabilecek bir içerik kazandırmak temel sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Siyasal kültür kavramının kendi içindeki tutarlılığı ile ilgili sorunun en önemlisinin, onun tanımında ortaya çıkan siyasetle ilgili subjektif yönelimlerle davranış arasındaki çelişki olduğunu belirttik. Bu çelişkiyi gidermek için temelde iki yol önerilmiştir. Birincisi davranışı tamamen siyasal kültür kavramından çıkarmak: Ancak böyle bir yaklaşım, siyasal kültürün eyleme ilişkin yönünün gözardı edilmesine, dolayısıyla onun en önemli işlevlerinden olan toplum üzerinde yarattığı etkiyi anlamamıza engel olacaktır. İkincisi, davranış ve subjektif yönelimleri kavramın tanımının içinde birlikte bulundurmak, ancak ikisi arasındaki paradoksu önlemek için “gerçek siyasal kültür” ve “ideal siyasal kültür” ayırımına gitmek. Bu yol hem kavram içindeki çelişkileri gidermesi açısından hem de kavramı işlevsel kılmak bakımından en akılcı çözüm olarak ortaya çıkmaktadır. Kavramın tamamen terketmek gerektiği yolundaki üçüncü bir teklif ise, siyasal kültür kavramının bugüne kadar birçok konuyu anlamamıza ve açıklamamıza imkan verdiğinin ve işlevsel bir kavram olduğunun anlaşılması gerçeği karşısında fazla kabul görmemiştir.

Siyasal kültürün kültür içinde bağımsız bir alan olup olmadığı konusundaki tartışmaları kesin bir sonuca ulaştırmak mümkün değildir. Bu konuda ileri sürülen görüşler çeşitlidir ve her görüş belli ülkelerdeki belli durumlar veya tarihin belli dönemleri için geçerlidir. Siyasal kültürün kültürle etkileşimi konusunda onların birbirinden bağımsız veya birinin diğeri üzerinde belirleyici olduğu hakkında kesin bir kural koymak yerine bu bağımsızlığın veya belirleyiciliğin şartlara göre değiştiğini ortaya koyan daha ayrıntılı bir açıklama getirmek çok daha doğru olacaktır.

Siyasal kültürün kavramsallaştırılması konusundaki bir diğer sorun da onunla, kendisine yakın kavramlar arasındaki çizgilerin belirlenmesidir. Bizim bu incelemede, siyasal kültürle ideoloji ve siyasal kültürle kültür politikası arasındaki farkları kabaca tespit etme teşebbüsümüz, bu yönde yapılacak araştırmalar için bir ön çalışma olarak düşünülmelidir.

KAYNAKÇA

1. ALMOND Gabriel-SIDNEY Verba, **The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations**, Princeton University Press, Princeton, 1963.
2. ALMOND Gabriel A., "The Study of Political Culture in Germany", Dirk Bergscholeser and Ralf Rytlewski (ed.), **Political Culture in Germany**, St Martin's Press, New York, 1993, s.13-26.
3. ALTINDAL Aytunç, **Siyasal Kültür ve Yöntem**, İstanbul, 1982.
4. BERGER Arthur Asa, "Introduction", Arthur Asa Berger (ed.), **Political Culture and Public Opinion**, Transaction Publishers, New Jersey, 1989.
5. BROWN Archie-Jack GRAY (eds.), **Political Culture and Political Change in Communist States**, Macmillan, London, 1977.
6. BROWN Archie, "Conclusions", Archie Brown (ed.), **Political Culture and Communist Studies**, Oxford, 1984, s.149-155.
7. DIAMOND Larry, "Introduction: Political Culture and Democracy", Larry Diamond (ed.), **Political Culture and Democracy in Developing Countries**, Lynne Reinner Publishers, London, 1994, s.1-27.
8. DUMONT Louis, "Religion, Politics and Society in the Individualistic Universe", **Proceedings of the Royal Anthropological Institute**, London, 1971.
9. EBEL Roland H., Raymond TARAS and James D. COCHRANE, **Political Culture and Foreign Policy in Latin America**, State University of New York, New York, 1991.
10. ELKINS David J., **Manipulation and Consent**, University of British Columbia, 1993.
11. FAGEN Richard R., **The Transformation of Political Culture in Cuba**, Stanford University Press, Stanford, 1969.
12. GIBBONS John R. , "Contemporary Political Culture: an Introduction", John R. Gibbons (ed.), **Contemporary Political Culture**, Sage Publication Ltd., London, 1989, ss.1-29.
13. KIŞLALI Ahmet Taner, **Siyaset Bilimi**, Ankara Üniversitesi Basım Yayın Yüksekokulu Ya. 9, Ankara, 1987.
14. KÖKER Levent, "Kimlik Meşruluk ve Demokrasi", Türkiye'de Yeni Muhafazakar Kültür Politikasının Eleştirisi", Ergün Özbudun, Ersin Kalaycıoğlu, Levent Köker, **Türkiye'de Demokratik Siyasal Kültür**, Türk Demokrasi Vakfı, Ankara, 1995, s.71-89.

15. MEYER A. G., "Cultural Revolutions: The uses of the Concept of Culture in Comparative Communist Studies", **Studies in Comparative Communism**, 16 (1-2).
16. MILLER John, "Political Culture: Some Perennial Questions Reopened", Archie Brown (ed.), **Political Culture and Communist Studies**, Oxford, 1984, s.40-61.
17. PAUL David W., **The Cultural Limits of Revolutionary Politics: Change and Continuity in Socialist Czechoslovakia**, East European Quarterly, Boulder CO., 1979.
18. TUCKER Robert C., **Political Culture and Leadership in Soviet Russia**, W. W. Norton and Company, New York, 1975.
19. TUCKER Robert C., "Culture, Political Culture and Communist Society", **Political Science Quarterly**, 88, No.2(June 1973).
20. TURAN İlder, "Türkiye'de Siyasal Kültürün Oluşumu", Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (ed.), **Türkiye'de Siyaset: Süreklilik ve Değişim**, Der Ya. 157, İstanbul, (t.y), s. 439-467.
21. WHITE Stephen, **Political Culture and Soviet Politics**, Macmillan, London, 1979.